

PREŠOVSKÝ KNIHOVNÍK A KRONIKÁR BELO KLEIN-TESNOSKALSKÝ (80 rokov od úmrtia)¹

Peter KOVAL

Belo Jozef Emil Klein

Belo Jozef Emil Klein sa narodil 17. marca 1853 v Hybiach na Liptove do úradníckej rodiny poslovenčených Nemcov. Jeho starý otec Samuel Klein žil pôvodne na Spiši, no priženil sa do Hýb do rodiny evanjelického učiteľa J. Trnkócyho, kde sa aj poslovenčil. Tesnoskalského otec Ľudovít Anton Klein bol hybským notárom a úradníkom, aktívne sa zapájajúcim do akcií slovenských obrodencov počas revolučných rokov 1848/49.

Belo Klein-Tesnoscalský vychodil základnú školu vo svojom rodisku, vyššie triedy potom v Liptovskom Hrádku na tzv. Deutsche Hauptschule, vtedy považovanej za najlepšiu školu na hornom Liptove. Navyše na tejto škole mal možnosť sa zdokonaľiť v nemčine, v tom čase popri maďarčine druhom najpoužívanejšom jazyku

v úradnom styku. Fakt, že v tom čase stále u neho pretrvávalo a prehlbovalo sa slovenské národné cítenie, dokazuje jeho rozhodnutie začať stredoškolské štúdiá na slovenskom evanjelickom gymnáziu vo Veľkej Revúcej. Materiálne dôvody, pragmatickosť a predstava o budúcej advokátskej kariére však boli dôležitým faktorom pri rozhodnutí o pokračovaní v štúdiu na gymnáziu v Spišskej Novej Vsi, kde mal možnosť zlepšovať sa aj v maďarčine. Po úspešnej maturite v roku 1872 nastúpil na štúdium práv na budapeštiansku univerzitu. Existenčné problémy mu však nedovolili ukončiť toto štúdium (mal uzavreté len tri semestre). V roku 1874 mu tragicky pri poľovačke zahynul otec Ľudovít Klein a rodina ho už ďalej nemohla finančne podporovať.

Po návrate domov v tom istom roku nastúpil na vojenskú službu, ako tzv. jednoročný dobrovoľník. V armáde sa postupne prepracoval až na hodnosť poručíka. Narukoval k 67. pešiemu pluku so sídlom v Prešove, kde sa dostal do kontaktu so svojim budúcim dlhoročným pôsobiskom. Po preložení do Bratislavy zvažoval aj myšlienku na teologické štúdium, avšak vtedajší bratislavský superintendent Ľudovít Geduly mu to nedovolil s odôvodnením, že nemožno byť vojakom a študovať teológiu súčasne.

Po skončení vojenčiny v roku 1876 nastúpil do štátnych služieb na profesijnú dráhu úradníka. Ako súdny úradník pracoval v Liptovskom Sv. Mikuláši, Ružom-

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

berku, Dolnom Kubíne a Trenčíne. Ako vedúci pozemkovej knihy pôsobil v rokoch 1889 – 1897 v Banskej Bystrici a v rokoch 1897 – 1922 v Prešove. Sám svoju kariéru zhodnotil slovami: „*Obišiel som, počas môjho 46 ročného úradovania, celé Slovensko do vôkol.*“ Posledné roky svojho života prežil v Prešove, kde ešte na dôchodku vykonával funkciu mestského kronikára a funkciu knihovníka mesta Prešov (v roku 1925 sa pričínil o založenie mestskej knižnice v Prešove). Belo Klein-Tesnoskalský bol počas svojho života dvakrát ženatý. S prvou manželkou Elenou Meškovou mal tri deti Leonarda, Kamilu a Eugena. Po jej smrti v roku 1919 si vzal za ženu Evu Lavothovu, s ktorou mal jedného syna Vladimíra. Zomrel 23. decembra 1941.²

Tesnoskalský sa zameriaval aj na literárnu činnosť. Sklon k nej sa v ňom prebudil už počas jeho štúdia v Revúcej, kde začal veršovať. V Spišskej Novej Vsi básnil už v maďarčine. Prvé básne mu vyšli v časopise Orol a v almanachu Tábor v roku 1870. Okrem básní napísal aj eseje či fejtóny uverejnené v zábavníku mladej generácie Dunaj, ktorý v roku 1874 aj sám redigoval. Belo Klein svoje básne a články podpísal pseudonymami Tesnoskalský.³

Jeho „úradnícke obdobie“ do roku 1919 v literárnej tvorbe často literárni historici označujú ako maďarské. Ako Mikrosz Béla vydal v roku 1897 veršovaný román *Lidércfény* (Bludičky), ako Dianthus vydal maďarský preklad Hviezdoslavových sonetov v Árвамеgyi Almanachu. Do maďarčiny prekladal Vajanského básne. Tesnoskalský charakterizoval toto „maďarské“ obdobie takto: „*V tej miere ako sa maďarizácia na Slovensku šírila, vpadal som i ja do cudzích kružov; deti sa v školách nabraly maďarským duchom, maďarčina vtiahla skrz ne i do mojej domácnosti; v úrade som výroky maďarsky koncipoval; v spoločnosti maďarsky konverzoval, v tomto nesvojskom prostredí bol som už sám národu odpoly odcudzený.*“

Vznik Československa znamenal aj pre Tesnoskalského nové obdobie jeho literárnej činnosti. Začal opätovne písať po slovensky a zameral sa skôr na redaktorstvo či publicistiku. Napísal aj svoje najznámejšie historické diela. Knižne mu v tomto čase vyšli práce: *Zemianstvo Liptova a jeho slovenskosť* (Martin 1924, práca vyšla ako odtlačok zo Slovenských pohľadov); *Obrazy z dejín prešovských evanjelikov* (Liptovský Mikuláš 1933); *Oppidum Hybbe* (Liptovský Mikuláš 1942). V prvej sa venuje histórii svojho rodného kraja, dokazuje slovenský pôvod jeho obyvateľov. Druhá práca je stručným, ale výstižným pohľadom na vývin obce, neskôr mestečka, Hybe od najstarších čias (doby bronzovej) po autorovu súčasnosť (30. roky 20. stor.). Tesnoskalský nebol profesionálnym historikom, a preto pri porovnaní s najnovšími poznatkami v práci možno nájsť viacero historických nezrovnalostí. *Obrazy z dejín prešovských evanjelikov* venoval autor svojmu domovu mestu Prešov, kde strávil 44 rokov svojho života. Sústredil pozornosť na to najpodstatnejšie z dejín prešovského evanjelictva (od stavovských protihabsburských povstaní až po rok 1930). Okrem knižných prác mu bolo uverejnených viacero článkov či štúdií v dobových periodikách Šariš, Slovenský východ, Slovenský svet, Prúdy, Slovenské pohľady. V rukopisnej pozoro-

2 Pochovaný je na mestskom cintoríne v Prešove a jeho hrob bol v roku 1995 Ministerstvom kultúry SR vyhlásený za kultúrnu pamiatku.

3 Pseudonym Tesnoskalský si zvolil podľa jedného prírodného útvaru Tesnie skaly v jeho rodisku. Využíval aj pseudonymy Abellino et Comp., Béla Mikrosz, Dianthus či Tatrán-sky.

stalosti zostali obsiahlejšie práce Tesnoskalského *Kronika mesta Prešova* (tri zväzky), *Pamäti veľkej vojny, Šarišská kronika vojny a štátnej zmeny (1914 – 1919)* a *Nástin dejín Šariša*.⁴

Osobnosť Bela Kleina-Tenoskalského je zaujímavá nielen pre jeho bohatú literárnu tvorbu – básnickú, beletristickú či historickú, ale aj pre vývin jeho osudov v čase veľkých politicko-spoločenských zmien. Tesnoskalský vyrastal v rodinných pomeroch, kde prevládalo slovenské národné povedomie. Počas stredoškolských a vysokoškolských štúdií sa však intenzívnejšie dostával do kontaktu aj s nemeckým a hlavne maďarským elementom, čo sa pretavilo do jeho tzv. „maďarského obdobia“, keď sa sám považoval za pomadžarčeného – Slovensku odcudzeného. Po príchode do Prešova v roku 1897 už žil život slovenského intelektuála žijúceho na prelome 19. a 20. storočia v pomadžarčenom multietnickom meste. Ako štátny úradník vstúpil najprv do miestnej pobočky Széchenyiho kruhu, neskôr bol prijatý aj za člena miestneho Kasína (miestny „Spoločenský spolok“ vyhradený pre mužov z „lepšej spoločnosti“), angažoval sa ako hráč a organizátor šachových akcií. V pomadžarčenom prostredí sa podieľal na odbornom a kultúrnom živote mesta, do politiky sa nemiešal. Koniec roka 1918 a nastolenie nových pomerov ho prebudili k ďalším aktivitám a k akémusi prinavráteniu k slovenským koreňom. Začal sa s novou energiou venovať rozvíjaniu kultúrneho a spoločenského života v novom slovenskom (československom) duchu. Stal sa členom a v roku 1924-25 aj predsedom Miestneho odboru Matice slovenskej. Už v dôchodkovom veku pracoval ako knihovník obecnej knižnice v Prešove a bol poverený vedením kroniky mesta, resp. Pamätnej knihy mesta Prešova. Aj vo vysokom veku neustále študoval, písal, skúmal, korešpondoval, napr. so Štefanom Krčmérym, s Jozefom Škultéty, s Rudom Brtáňom. Tí ho aj v 30. rokoch 20. storočia často navštevovali. Belo Klein-Tenoskalský žil a tvoril v neľahkej dobe. Bol považovaný za nestora prešovských literárnych autorov a patrí k významným osobnostiam národného a kultúrneho života (a to nielen mesta Prešov).

Použitá literatúra:

- Belo Klein-Tenoskalský o svojej celoživotnej tvorbe. (Rozhovor s 80-ročným jubilantom.) In *Slovenský východ*, roč. 15, 1933, č. 78, s. 5.
- DERFIŇÁK, Patrik – DOMENOVÁ, Marcela. K životu a dielu Bela Kleina-Tenoskalského (1853 – 1941). In *Pamätná kniha mesta Prešova. Diel II. (1701 – 1919)*. Ed. Marcela Domenová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2012, s. XIII – XXXVI.
- FRANKOVÁ, Libuša. Belo Klein-Tenoskalský a kultúrny život mesta Prešov (V kontexte zlomových udalostí roka 1918). In *Dejiny*, roč. 5, 2010, č. 2, s. 118 – 131. http://dejiny.unipo.sk/PDF/Dejiny_2_2010.pdf
- KLEIN-TESNOSKALSKÝ, Belo. K mojej osemdesiatke. In *Šariš*, roč. 4, 1933, č. 14, s. 2 – 3.

4 Rukopis troch dielov *Kroniky mesta Prešova* bol v roku 2012 vydaný ako *Pamätná kniha mesta Prešov. Diel II. (1701 – 1919)*. S úvodnými štúdiami súčasných historikov Patrika Derfiňáka a Marcely Domenovej.

- KOVAL, Peter. Belo Klein-Tesnoskalský: šarišská kronika vojny a štátnej zmeny. In *Z dejín knižnej kultúry východného Slovenska IV*. Ed. Marcela Domenová. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2013, s. 123 – 133.
- KRČMÉRY, Štefan. Spomienky. Za Belom Kleinom-Tesnoskalským. In *Slovenské pohľady*, roč. 58, 1942, č. 2, s. 118 – 121.
- LAZAR, Ervín. Belo Klein-Tesnoskalský. In *Sborník Filozofickej fakulty Vysokej školy pedagogickej v Prešove. 2. časť. Slovenský jazyk a literatúra*. Ed. Štefan Tóbbik. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1958, s. 51 – 76.
- SEDLÁK, Imrich. *Svitanie na východe. Národno-politické, kultúrno-spoločenské a literárne integračné procesy na východnom Slovensku 1918 – 1945*. Martin : Matica slovenská, 2008, 366 s.
- ŠVORC, Peter a kol. *Veľká doba a jej dôsledky. Prešov v 20. rokoch 20. storočia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2012. 251 s.